№ 59 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 20 ՄԱՐՏԻ — ԵՐԿՐՈՐԴ 1919 ՏԱՐԻ — ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 20 ՄԱՐՏԻ № 59

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՁԱՅՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

Օրգան Հայ Ժողովրդական Կուսակցութեան Կենտրոնական Կոմիտէի

Խմբագրութիւնը բաց է ամէն օր առ. ժամը 9-ից մինչև 3-ը։ Յօդուածները պէտք է գրուած լինեն պարզ և մի երեսի վրայ։ Յօդուածները կարող են ենթարկուել փոփոխման և կրճատման։ Ընդունուած յօդուածները, որոնց տակ չէ գրուած վարձատրութեան պահանջ՝ կը համարուեն ձրի։

ԳԻՆՆ Է 1 ՌՈՒԲԼԻ

Յայտարարութիւններն ընդունւում են ամէն լեզուով՝ տողատեղին առաջին երեսում 75 կոպ., իսկ վերջին երեսում՝ 50 կոպ. Բժիշկների և աշխատանք փնտրողների համար որոշ զեղչ։ Մահազդի համար 15 ռուբլի։ Յայտարարութիւնները նոյն օրուայ թերթի համար ընդունւում են մինչև ժամը 2-ը։

ՇԱՐՈՒՆԱԿՒՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹ.

1919 թ.

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՁԱՅՆ

ՕՐԱԹԵՐԹԻ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է.

1 ամիսը . . . . 10 ռուբ.

3 » . . . . 25 »

Հատավաճառ . . . . 1 ռուբ.

Հասցէն՝ Тифлисъ, Головинскій пр. № 41.

Գրասենեակը բաց է ամէն օր առաւ. ժամը 9-ից մինչև 3-ը, բացի կիրակի և տօն օրերից։ Телефонъ 16—90.

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԱԿԵՐՏԱԿԱՆ ՖՐԱԿՑԻԱ

Կիրակի, մարտի 23-ին

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԵՐԳԱՅԻՆ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

Ի ՊԱՏԻՒ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ և ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԲԷԼԵԱՆԻ

Կը կայանայ

ԳՐԱԿԱՆ-ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ-ԲԱԼ

Սկիզբը երեկ. ճիշտ ժամը 8-ին

Տոմսերը վաճառւում են Սուգանաճեանի խանութում (Երև. հր.)։ 4-1

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

գտնուող Հայաստանի լուսաւորութեան մինիստր Գ. Մելիք-Ղարագէօզեանը ընդունում է մինիստրութեան գործերով ամենայն օր ժամը 10—12, իր բնակարանում, Աւճալեան հրապարակ, № 8, (Չերքեզովի փողոցի № 59-ի անկիւնից դէպի վեր, այգու դիմաց)։ 0—5

ԲԺԻՇԿ

ԳՐ. Յ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Նախկին ասիստենտ Ժընեւի համալսարանի կլինիկաների և պրոֆես. Oltramare-ի վեներական հիւանդութիւնների մասնագիտական բաժանմունքի։

ՆԵՐՔԻՆ և ԿԱՆԱՆՑ հիւանդութիւն. մասնագէտ ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ (ՍԻՖԻԼԻՍ, ներարկումն «606»-ի և «914»-ի), ՄԻԶԱՍԵՌԱԿԱՆ (ՀԻՆ և ՆՈՐ ՏՐԻՊԵՐ և նրա կոմպլիկացիաները) և ԿԱՇՈՒԻ ցաւերի։

Ելեկտրաբուժական կաբինետ

Ընդունելութիւնն ամէն օր, առաւ. ժ. 10-ից 1-ը, երեկ. 4-ից 6-ը։ Կիրակի օրերը միմիայն ժ. 12-ից 1-ը։ Կիրոչնայա, № 11։ 100—61

ԲԺՇԿՈՒՀԻ

Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆ

Նախկին ասիստենտ Բեռլինի եւ Մոսկուայի համալսարանների կլինիկաների։ Մասնագէտ ներքին հիւանդութիւնների—թոքախտի և սրտի. ընդունելութիւնը՝ իր բնակարանում և լոյսի ու էլեքտրոբուժական կաբինետում։ Հետազօտութիւնը և բուժկութիւնը X ճառագայթներով։ Ամէն օր, 9—1 և 5—8 ժամը երեկ. Բեհբուտովսկայա փ., № 23։ Հեռ. 7—92։ 100—70

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Յ. ՄԵԼԻՔ-ՆՈՒԲԱՐԵԱՆ

(Նախկին Դավոս սանատորիայի ասիստենտ)։

Ներքին և երեխայոց հիւանդութիւնների մասնագէտ, թոքերի և սրտի հիւանդ.։ Ընդունելութիւնը ամէն օր երեկոյեան ժամը 5—7-ը։ Սոլոլակ, Ռուխլեւսկայա 3, հեռ. 16—69։ ա. օ.) 100—60

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Մեր թերթի երէկուայ համարում լոյս տեսած Ղարաբաղի Ազգային Խորհրդի դիմումի տակ սխալմամբ և մոռացութեամբ չէ յիշուած, որ այդ դիմումը արտատպուած է «Մշակ»-ից։ Խմբագրութիւնս յայտնելով այս մասին պարտք է համարում իր բողոքն ուղղել Ղարաբաղի Հայրենակցական Միութեան Վարչութեան դէմ, որը, հակառակ իր որոշման ու խոստմանը՝ ինֆորմացիայի բնոյթ ունեցող բոլոր նիւթերը միաժամանակ ուղարկել Թիֆլիսի բոլոր հայ թերթերին, խախտել է իր որոշումը և նիւթերը տուել է նախ «Աշխատաւոր»-ին (տես կիրակի օրուայ համարը), ապա «Մշակ»-ին (տես երեքշաբթի օրուայ համարը) և ապա «Ժողովրդի Ձայն»-ին միայն երեքշաբթի օրը և այն էլ ռուսերէն լեզուով, այնպէս որ մենք զուրկ ենք հնարաւորութիւնից հինգշաբթի օրուանից վաղ տալ այն, ինչ միւս թերթերում լոյս է տեսել մէկ-երկու օր առաջ։

Տեղեկացնելով այս մասին թէ մեր ընթերցողներին, որպէսզի նրանք իմանան՝ ինչումն է բանը և թէ Ղարաբաղի Հայրենակցական Միութեան Վարչութեանը իր այս խոստմնազանցութեան մասին, մենք յայտարարում ենք, որ ամենայն ուրախութեամբ տեղ կը տանք մեր թերթում նրանց բոլոր դիմումներին և ինֆորմացիային այն դէպքում, երբ նիւթերը մեզ հասցնեն միաժամանակ բոլոր թերթերի հետ։ Իսկ եթէ ինչ-ինչ պատճառներով մեզ պիտի ամենավերջին հերթին հասցնեն նիւթերը, այդ դէպքում մենք ստիպուած կը լինենք յայտնելու ի լուր ամենքի, որ բողոքելու ենք այդ բանի դէմ և ոչ մի տող չենք տպելու մեր թերթում նրանց ուղարկած նիւթերից։

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մարտի 22-ին նշանակուած է Կ. Հ. Բ. Ընկ. տարեկան ընդհանուր ժողովը։ Իւրաքանչիւր տարի այդ պատկառելի Ընկերութիւնը տուել է հասարակութեան հրապարակական հաշուետուութիւն՝ ի դէմս տպուած տեղեկագիրների, սակայն այս տարի այս գեղեցիկ տրադիցիան զանց է առնուած շատ յարգելի պատճառներով—տպագրութեան խիստ թանգութեան առթիւ։

Կուզենայինք մի քանի խոշոր շտրիխներով ուրուագծել Ընկերութեան 1917 և 1918 թուականների գործունէութիւնը։

Կ. Հ. Բ. Ընկերութիւնը նախորդ տարիների նման պահպանել է բազում ուսումնարաններ, բացել է գիւղերում մի շարք գրադարաններ (Անտոնեան և Շիրինեան), նպաստել է աշակերտ-աշակերտուհիներին իրենց ուսումը շարունակելու։

Սովորական տարապետքներին օգնութեան հասնելուց զատ՝ անցեալ, Թիֆլիսում հասել է օգնութեան վերջին երկու տարում բազում փախստականների, գաղթականների՝ որոնց ծով կարիքները հոգալու համար—հարկաւոր էր նաև մեծ միջոցներ։

Սակայն վերջին երկու տարուայ շրջանում Կ. Հ. Բ. Ընկ. գործունէութեան փայլուն էջերը պէտք է կազմեն՝ նախ Ընկերութեան նախաձեռնութեամբ և կառավարչական սուբսիդիայով կազմակերպուած պարենաւորման բաժանմունքը։

Ռուս-տաճկական պատերազմի զանազան շրջաններում միմեանց յաջորդող հայերի տեղահանութիւնը և գաղթականութիւնը բուն երկրում և ապա փախստականների ողբալի և անօգնական դրութիւնը Ռուսահայաստանում, յանկարծակիի բերեց իր անպատրաստութեամբ ռուսահայութեանը։

Ահա այդ ժամանակ Կ. Հ. Բ. Ընկերութիւնը մի առանձին թափով կազմակերպում է պարենաւորման հայթայթումը գաղթականութեան Ռուսահայաստանի համարեա բոլոր կէտերում, ուր տեղաւորուած էին այդպիսիք՝ ապա և բուն երկրում Տաճկահայաստանում (Երզրում, Վան, Բայազէտ, Ալաշկերտ և այլն)։

Հարիւրաւոր վագոններ ալիւր, շաքար, ցորեն, գարի, սապոն, աղ, լուցկի և այլն գնուել են Ռուսաստանում և բերուել բաժանուել գաղթականութեան իր խեղական արժէքով—մինչդեռ տեղերում շուկայի գները տասնապատիկ էին համեմատած Ընկերութեան բաց թողած ապրանքների գների հետ։ «Բարեգործականը» դարձել էր ժողովրդի աչքում փրկութեան և օգնութեան միակ փարոսը։

Երեւ աւելի նորմալ պայմաններում հնարաւոր կը լինի մանրամասնաբար ապացուցել և հասարակութեան լայն խաւերի սեփականութիւն դարձնել գործունէութեան այդ շրջանի պատկերը իր հսկայական ծաւալով։

Այնուհետև գալիս է Թուրքահայաստանի ողբերգական օրերը, երբ տաճիկ հորդաները թափուելով մեր երկիրը՝ անընդհատ առաջանում էին, ոչնչացնելով շէն քաղաքներ, աւաններ և գիւղեր, կոտորելով ազգաբնակութեան և ի սփիւռս աշխարհի բաց թողնելով անթիւ-անհամար որբեր։

Կ. Հ. Բ. Ընկ. կից Կենտրոնական Կոմիտէն էր, որ այդ ժամանակ՝ էլ աւելի եռանդով յանձն առաւ հաւաքել այդ որբուկներին, բանալ բազում որբանոցներ համարեա հայաշատ բոլոր կենտրոններում։ Այդպիսիների թիւը—որբերի—Ընկերութեան որբանոցներում բազմահազար կարելի է անուանել։

Առանց վարանելու կարելի է ասել, որ Կ. Հ. Բ. Ընկ. որբանոցները իրենց կահաւորութեամբ, կարգ ու սարքով, բժշկական օգնութեամբ և սննդի բաւարարութեամբ՝ առաջնակարգ տեղ է եղել գրաւած։

Զարմանք է մնում, որ որբանոցները կահաւորուել, որբուկներ հագցուել և հոգացուել են այնպիսի պայմաններում, երբ շուկայում նոյն իսկ մեծ մեծ գներով դժուար էր ճարւում ամէն բան. սակայն շնորհիւ Ընկերութեան ղեկավարների ժրաջան գործունէութեան՝ հնար է եղել տեղաւորել, կահաւորել և կարճ ժամանակում այնպիսի օրինակելի որբանոցներ՝ ինչպէս են Թիֆլիսում Ներսիսեան դպրոցի նոր շէնքի, Միրզոյեան տան միջի որբանոցները։

Միմիայն անցեալ տարուայ սեպտեմբեր ամսից Կ. Հ. Բ. Ընկ. իր՝ Թիֆլիսում եղած որբանոցները՝ թուով մօտ 200 որբերով, կրկին շնորհիւ Ընկերութեան դիմումների, յանձնեց Ամերիկական Կոմիտէին այդպիսիք պահելու և խնամելու, վերապահելով իրաւունք հսկելու ուսումնարանական բաժնին։

Այժմ ընկերութիւնն ունի և պահում է մի շարք որբանոցներ Թիֆլիսում, Մանգլիսում, Գանձակում, Սարդարապատում՝ ստանալով օժանդակութիւն Հայոց Գաղթականական Մարմնից և Ամերիկական Կոմիտէից։

Որբանոցների խնդրում չյիշատակեցինք երբեք Կ. Հ. Բ. Ընկ.-ի գործունէութիւնը, որովհետև վերջերս Կենտրոնական Կոմիտէն էապէս կենտրոնական է միմիայն Բարեգործականի Խորհրդի անդամների շուրջը։

Վերջապէս չենք կարող չյիշատակել նաև Բարեգործականին կից հիմնուած Սպառողական ընկերութիւնը Կ. Հ. Բ. Ընկ. անդամների համար։

Իւրաքանչիւր արդարամիտ ընկերութեան անդամ կը խոստովանի, որ այս գործը սկսուելով խիստ համեստ ձևով՝ ժամանակի ընթացքում ուռճացաւ, զարգացաւ և այսօր համարձակ կարելի է դասել Թիֆլիսի սպառողականների յաճախայն դէպս ոչ վերջիններից։

Շնորհիւ այդ սպառողական ընկերութեան՝ նախ, որ Ընկ.-ի անդամները հնարաւորութիւն են ունեցել համեմատաբար էժան ապրանքներ ձեռք բերել և երկրորդ՝ Կ. Հ. Բ. Ընկ.-ը այժմ ունի անդամների մի չտեսնուած թիւ։

Եզրափակելով Կ. Հ. Բ. Ընկ.-ի այս շահեկան գործունէութեան թռուցիկ նկարագիրը, չենք կարող չարձանագրել նաև այն ուշագրաւ դիրքը, որ ունեցան Ընկ.-ի ղեկավարները 1918 թ. գարնան ընդհանուր խուճապի ժամանակ. մինչդեռ Թիֆլիսի հայ ազգաբնակութեան մի զգալի մասը խելակորոյս փախչում էին Հիւսիսային Կովկաս և այլ ուր, Ընկերութեան ղեկավարները և հաստատութիւնների պատասխանատու և միւս պաշտօնեաները անվրդով շարունակում էին իրենց գործունէութիւնը շատ քիչ բացառութեամբ։

Կ. Շիրինեան

ԿԱՐԵՒՈՐ ԼՈՒՐԵՐ

Լուրեր Թիւրքիայից

Սազոնովի հեռագիրը

Լեհերը ապստամբում է Կիեւում

Ղարաբաղի դրութիւնը

Անգլիական Հրամանատարութեան դիմումը Ղարաբաղի Հայոց Ազգային Խորհրդին

Նախագիծ Ղարաբաղի ժամանակաւոր կառավարութեան

Սվերդլովի թաղումը։

ՄԱՄՈՒԼ

«Բորբա» լրագիրը բանակռւ մղելով «Նարոդնոե Զնամիայի» հետ, ժամանոչում է ժողովրդի անտարբերութիւնը դէպի Վրաստանի Սահմանադիր Ժողովը և այդ երեւոյթի պատճառը արդարացի կերպով վերագրում է հպատակութեան հրէշաւոր օրէնքին։ Թերթը գրում է.

«Ամէն բան չի կարելի ձգել հպատակութեան օրէնքի վրայ։ Այդ դեռ միտք ունէր, երբ խօսքը Թիֆլիս քաղաքի ընտրութիւններին էր վերաբերում, ուր, յիրաւի հպատակութեան ոչ քաղաքացիների մեծամասնութիւնը ցուցակի մէջ չմտաւ։ Բայց այդ եզրակացութիւնը բոլորովին անմիտ է, երբ խօսքը վերաբերում է ամբողջ Վրաստանի ընտրութիւններին։ «Նարոդնոե Զնամիա»-յին, երևի, յայտնի չէ, որ ոչ-վրացիները, որոնք ապրում են Թիֆլիսից դուրս, համարեա բոլորն էլ մտած են ընտրողական ցուցակների մէջ, որովհետև համարեա բոլորն էլ Վրաստանի հպատակներ են, իսկ Թիֆլիսի բնակիչների թիւը, որոնք չեն մտել ցուցակների մէջ, մեծ կարող էր ազդեցութիւն ունենալ ընտրութիւնների վրայ, որի մէջ մասնակցութիւն են ունեցել աւելի քան կէս միլիոն քաղաքացիներ»։

Վերջապէս... Զգիտենք, պարզուեցի՞ն «Բորբայի» խմբագրութեան մտքերը, թէ լրագիրը հասկացաւ, որ այլ եւս չի կարելի հերքել չափազանց պարզ փաստերը, բայց սա առաջին անգամն է, որ լրագիրը խոստովանում է, որ Թիֆլիսի ընտրութիւնների վերաբերմամբ հպատակութեան հռչակաւոր օրէնքը իր ազդեցութիւնը՝ կաւելացնենք «ցանկացած» ազդեցութիւնը՝ կատարեց...,

Է՛հ, մի քիչ էլ սպասենք, կարելի է ժամանակի ընթացքում լրագիրը աւելի յաջող կերպով կը կարողանայ ըմբռնել այդ օրէնքի բոլոր ազդեցութիւնն ու անարդարութիւնը։

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈԽԱՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԿԱՐՕՏԵԱԼՆԵՐԻՆ

Տարագրեալների կենտ. Յանձ-

նախագահ Կ. Պոլսում դիմել է Երկրագործական բանկին և այդ բանկի վարչութիւնը որոշել է հայ տարագրեալ երկրագործնե-

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Թիֆլիս, 20 մարտի

ՀԱՅ-ՎՐԱՑԱԿԱՆ ԿՈՆՖԵՐԱՆՍԸ

Հայ-վրացական կոնֆերենցիան, որի վերջին նիստերին ներկայ էին և Վրաստանի կառավարութեան անդամներ՝ Գեգեչկորին, Ռամիշվիլին, Սաբախտարաշվիլին և Մդիվանին՝ կայացրել է մի շարք կարևոր որոշումներ, որոնք մեծ զարկ կը տան երկու հանրապետութիւնների փոխյարաբերութիւնների բարելաւման և անտարակոյս մի անգամ ընդմիշտ վերջ կը տան միջազգային վիճելի հարցերը անթոյլատրելի և բանի ուժով լուծելու ճանապարհին:

Մեր երկու ժողովուրդների յարաբերութիւնները անցեալներում եղել են այնպէս, որ նոյնիսկ անիծեալ հայ-վրացական պատերազմը, իր բոլոր սարսափներով և ոճիրներով, չկարողացաւ նրանց, ժողովուրդների, մէջ խոր և յաւիտենական անդունդ փորել, և ներկայումս միմիայն յիշողութիւնն է մնացել այն օրերի, երբ մենք, դարաւոր բարեկամ ու դրացի ազգերս, կանգնած էինք իրար դէմ որպէս թշնամիներ և արեան վրէժի մասին էինք խօսում...

Այժմ մոռացուած են այդ օրերը, և մեր երկու ժողովուրդները՝ յանձին իրենց ներկայացուցիչների՝ մշակում են այն ճանապարհն ու միջոցները, որոնք պիտի տան մեզ այն, ինչ չկարողացաւ տալ և չէր էլ կարող տալ հայ-վրացական պատերազմը:

Կոնֆերանսի որոշումները բաժանւում են երկու մասի:

Առաջին մասին վերաբերւում են այն որոշումները, որոնք կապուած են քաղաքական-պետական նշանակութիւն ունեցող խնդիրների հետ, ինչպիսին են երկու հանրապետութիւնների անկախութեան փոխադարձ ճանաչումը և նրանց միջև դիւանագիտական յարաբերութիւնների վերահաստատումը:

Երկրորդ մասին վերաբերւում են այն որոշումները, որոնք կապուած են երկու հանրապետութիւնների անտեսական և ներքին բարեկարգման խնդիրների հետ, և սրանց թւումն են պատկանում տրանզիտի, երկաթուղային հաղորդակցութեան կանոնաւորումը և Վրաստանում գտնուող՝ բայց Հայաստանին պատկանող պետական գոյքերի յանձնումը ըստ պատկանելոյն:

Աւելորդ է այժմ զբաղուել այստեղ այն հարցով, թէ որքան կարևոր է այս որոշումների շուտափոյթ իրականացումը և գործադրութիւնը: Հայաստան երկրի վերջին դժբախտութիւնների հիմնական պատճառներից մէկն էլ եղել է նրա՝ աշխարհից կտրուած լինելը, նրա մեկուսացած դրութիւնը, որի շնորհիւ նա զուրկ է եղել հնարաւորութիւնից՝ ստանալ իր հարևաններից այն անհրաժեշտ և կարևոր մթերքներն ու պարէնը, առանց որի ապրելն անհնարին է միանգամայն: Սրա հետևանքով երկրում առաջ են եկել սովն ու հիւանդութիւնները, որոնք ամեն օր ամբողջ Հայաստանում տանում են 2000 զոհ: Հայաստանի դռները—ճանապարհները պէտք էր բաց անել անարգել՝ երկրին և մեռնող ժողովրդին օդ ու հաց տալու համար:

Եւ ահա կոնֆերանսն այդ բանն արեց: Հայաստանի ճանապարհները և դժբախտ երկիրը գէթ փոքր ինչ շունչ կը քաշի և հնարաւորութիւն կը ստանայ կամաց-կամաց ոտքի կանգնել:

Ինչ վերաբերում է քաղաքական-պետական խնդիրներին, այստեղ էլ վերջապէս արուած է այն, ինչ վաղուց պէտք էր անել և այսպիսով պարզել մեր և վրաց ժողովրդի իսկական վերաբերմունքը դէպի միմեանց:

Անկախութեան փոխադարձ և պաշտօնական ճանաչումը և դիւանագիտական յարաբերութիւնների վերականգնումը գալիս են լրացնելու այդ պակասը, և սրանով ոչ միայն պարզւում են մեր յարաբերութիւններն ու վերաբերմունքը դէպի միմեանց անկախութիւնը, այլ և վերջ է դրւում անթոյլատրելի և բանի ուժով միջազգային հարցերը լուծելու միջոցներին, որոնք մի անգամ արդէն խոշոր հարուած հասցրին մեր ժողովուրդների բարեկամական և դրացիական յարաբերութիւններին:

Իսկ այն հանգամանքը, որ բոլոր վիճելի հարցերը պիտի վճռուեն հաշտարար կոնֆերանսում և մինչև նրա որոշումը ոչ մի կողմը իրաւունք չունի այդ հարցերի նկատմամբ այս կամ այն քայլերն անել՝ պարզապէս վերջ է տալիս երկու կողմերի ագրեսիւ գործողութիւններին միմեանց դէմ:

Ահա այն դրական հետևանքները, որ տուել են առ այժմ կոնֆերանսի աշխատանքները: Յուսանք, որ նրանք չեն մնայ լոկ թղթի վրայ գրուած և, գործադրուելով, կը տան այն երաշխիքը մեր ժողովուրդների հաստատուն բարեկամութեան, որն այնքան կարևոր և անհրաժեշտ է երկու կողմերի համար էլ հաւասար չափով:

րից նրանց, որոնք վերադառնում են իրենց տեղերը, փոխադարձ երաշխաւորութեամբ իւրաքանչիւրին փոխ տալ 50 օսմանեան ոսկի:

Այդ որոշման մասին բանկը հեռագրով հաղորդել է Ռոդոսթոյի, Իզմիթի, Պրուսայի, Բիլէջիկի, Քարասիի, Աֆիոն-Կարահիսարի, Էնգիւրիի, Եօզղատի, Կայսէրիի, Սվազի, Թօքաթի և Ամասիայի կենտրոններում գտնուող իր ճիւղերին, որոնք իրենց կարգին պիտի հաղորդեն գաւառի մէջ գտնուող գաւառական բոլոր մնդուկներին:

Ըստ օրէնի՝ երկրագործ են համարւում նրանք, որոնք հողագործ են և այգին, ձիթենիի, ծխախոտի, օպիումի և այլն մշակութիւնով և շերամապահութեամբ են զբաղւում: Դրանք բոլորն էլ իրաւունք ունին այդ որոշումից օգտուելու:

Անպատճառ հողատէր լինելու պէտք չկայ: Վարձկալ լինելն էլ բաւական է համարուելու: Միայն թէ գիւղի համայնքի ժողովը մի վկայագիր պիտի տայ ստացողին, որը պիտի ներկայացնի Երկրագործական բանկին: Խնդրագիր տալն աւելորդ է նկատուած: Փոխադարձ երաշխաւորութեան պայմանն է, որ ստացողներ երեք հոգի միմեանց երաշխաւոր լինեն:

Այս որոշումը հաղորդուած է Հայոց պատրիարքարանին:

(«Ճակատ.»)

ԻԹԹԻՀԱՏԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Կ. Պոլիս և գաւառներում փութկոտ կերպով ձերբակալւում են Իթթիհատի գլխաւոր անդամները, պաշտօնից հանւում են Իթթիհատի կոմիտակիցները և այլն:

Կ. Պոլսում արդէն բանտարկուած են և շուտով յատուկ պատերազմական ատեանի առաջ են հանուելու Իթթիհատի գլխաւոր անդամներից 24 հոգի, որոնց մէջն է նաև նախկին ֆինանսների մինիստր Ջավիդ բէյը:

Բացուած է Իթթիհատի կոմիտակիցների կողմից դաւադրական մի մեծ ցանց և պատրաստութիւններ՝ ժողովուրդը գրգռելու ամեն տեղ: Օսմանեան կառավարութեան ճիգերը՝ դրանց դէմ առնելու համար—մնում են ապարդիւն: Այդ հիման վրայ է, որ Դաշնակիցները, սկսելով մայրաքաղաքից, իրենց ձեռքն են առնում երկրի վարչական ղեկը՝ բոլոր ճիւղերի մէջ: Պոլիս այժմ գտնւում է կատարելապէս Դաշնակիցների խիստ հսկողութեան ներքոյ:

ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԴՈՒԱԾ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՑ

Դոքտ. Գրիգոր Ֆընդըգլեան, որ Բալու, Մուշ, Վան, Էրզրում և Տրապիզոն այցելելուց յետոյ վերադարձել է Պոլիս, «Ճակատամարտ» թերթին հաղորդում է հետևեալ տեղեկութիւնները քանդուած հայրենիքից.—

Բալու.—Քաղաքի մէջ և շրջակաները 300-ի մօտ երեխայ և կին կայ, իսկ երիտասարդ հազիւ 10—15: Երկու պայտար, մէկ համետագործ, մէկ էլ որմնադիր, որ քաղաքի ճարտարապետն է, իրենց ընտանիքով զերծ են մնացել տարագրութիւնից:

Կոտորածների ամենից ահաւոր թատերավայրը եղել է Բալուն. Քղին, Չարսանճաքը, Բալուն և Չմշկածագի հայութիւնը Բալուի առաջ գտնուող կամուրջից միւս կողմը սպանուել և Արածանիի ջրերի մէջ են նետուել: Սպանութեան ամենաանհաւատալի միջոցները գործադրուել են:

Ջարդի ղեկավարը եղել է տեղի գայմագամ Քադրի, որ այժմ Մուշի կառավարիչն է: Անհամեմատ հարստութիւն է դիզել՝ հայերից կողոպտած: Մուշ. հայութեան ոչ մի հետք չի մնացել: Քաղաքը խղճական մի աւերակ է: Ս. Մեսրոպի գերեզմանը պղծել են:

Երկիրը ամայի է: Բալուից մինչև Մուշ 7 օրուայ ճանապարհորդութեան ընթացքին հազիւ քանի հոգու հանդիպել է բժիշկը:

Պէտք է յիշել մասնաւորապէս, որ Բալուի Դ. զօրաբանակի հրամանատար Ալի Իհսան փաշան, թունդ իթթիհատական և միաժամանակ արիւնկզակ մի գազան է: Այդ մարդը 7—8 ամիս առաջ հրաման է անում քիւրդ բէկերին և ժողովուրդին, որ յանձնեն իրենց մօտ թագնուած հայերին: Քրդերը, մահուան սպառնալիքի տակ յանձնում են 50-ի չափ հայ: Ալի Իհսանը դրանցից զինուորի տարիք ունեցողներին զինուորագրում է, իսկ միւսներին հրացանազարկ է անել տալիս:

Էրզրում. Այդ շրջանի ամենաբազմամարդ քաղաքն է, շրջանի գիւղացիները քաղաք հաւաքուելու պատճառով: Գիւղերը գրեթէ անմարդաբնակ են:

Բայազիդ. Հազիւ 1000 հոգի կզլբաշ քիւրդ կայ: Ջուլֆա—Մաքու—Բայազիդ երկաթուղին մինչև Կարաքիլիսէ է գալիս Ալաշկերտի: Ժողովուրդը, վախենալով որ այդ կողմերը հայերին է յանձնուելու, հայերի հետ զգոյշ և մինչև իսկ յարգանքով են վերաբերւում:

Տրապիզոն. Հայ գրեթէ չկայ. եղածները 15—20 կանայք են և նոյնքան որբեր: Թիւրքերը կազմակերպւում են և զինւում:

ՕԴԵՍՍԱՅՈՒՄ

Մի երկու օր առաջ Օդեսսայից Թիֆլիս եկածները հաղորդում են, որ գեն. Դենիկինը առաջարկել է այնտեղի վրաց հիւպատոսարանը լուծել, իսկ ծառայողները հեռանան այնտեղից. բայց հիւպատոսի՝ Դաշնակիցներին դիմելու հետևանքով գեն. Դենիկինի պահանջը չի կատարուել և հիւպատոսարանին է վերադարձուել նրա բնակարանը և գոյքը:

— Օդեսսայում կեանքը շատ թանկ է. օրինակ՝ նաւթի փութը ծախւում է 750 ռ., հացի ֆունտը՝ 10 ռ., մսինը՝ 10 ռ., այսպէս նաև միւս կենսամթերքները:

— Վառելիք չլինելու հետևանքով տրամվայի երթևեկութիւնը դադարել է. դպրոցներում պարապմունքներ տեղի չեն ունենում:

— Քաղաքի իրական տէրերը հանդիսանում են ֆրանսիացիք, իսկ Դենիկինի մարդիկ հանդիսանում են ֆրանսիական հրամանատարութեան կարգադրութիւնները իրականացնողներ:

ԱՍՏՐԱԽԱՆՈՒՄ

Համաձայն լուրերի, Աստրախանում այս օրերս հրատարակուած է Լենինի կոչը, որով հրաւիրւում է մանր բուրժուազիային և բոլոր սոցիալիստներին, որոնք մինչև իսկ եթէ ոչ մի առնչութիւն չունենան բոլշևիզմի հետ, միասին աշխատանքներ սկսեն խորհրդային իշխանութեան հետ:

Այդ համախմբումը բացատրւում է նրանով, որ եթէ, ըստ Լենինի, Ռուսաստանում արդէն ամրապնդուել է խորհրդային իշխանութիւնը՝ Գերմանիայում և Աւստրիայում յեղափոխութեան յաղթանակով:

Եթէ այդ խնդրի վրայ նայենք ուրիշ կողմից, նկատւում է, որ խորհրդային իշխանութիւնը շատ խախուտ է և աղքատ:

ՍԱԶՈՆՈՎԻ ՀԵՌԱԳԻՐԸ

ԵԿԱՏԵՐԻՆՈԴԱՐ. Գեն. Ա. Դենիկինը Օմսկի ռադիոյի միջոցով ստացել է հետևեալ հեռագիրը.— «Ես հեռագրեցի Օմսկ, որ ընդունում եմ Օմսկի կառավարութեան արտաքին գործերի նախարարի պաշտօնը, պահպանելով գործող բանակի խորհրդակցութեան առանձին արտաքին քաղաքականութեան կառավարչի պաշտօնը: Սազոնով»: Սազոնովի տեղապահը՝ Ա. Ներատովը հեռագրել է, որ գեն. Դենիկինը արգելք չի դնում Սազոնովի երկու պաշտօններն էլ միացնելու համար:

Լ. ԱՆԴՐԷԷՒԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

ՄՈՍԿՈՒԱ, Լ. Անդրէէւը ազատուած է Խորհրդային ինտելիգենցիայի միութեան երաշխաւորութեամբ:

Վ. ՉԵՐՆՈՎԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅՈՒՄ

ՍՏՈԿՀՈԼՄ. Պետրոգրադից հաղորդում են, որ նախկին ժամանակաւոր կառավարութեան նախարար Վիկտոր Չերնովը գտնւում է Մոսկուայում: Նրա ներկայութիւնը բացատրւում է նրանով, որ նա պէտք է բանակցութիւն սկսէ ս.-ռ.-ների կողմից Խորհրդային իշխանութեան հետ:

Լ Ե Ն Ի Ն

Հաղորդում են, որ Լենինը Կիև պիտի գայ մարտի 1-ին: Տեղական իշխանութիւնները պատրաստութիւն են տեսնում ընդունելու նրան մեծ շուքով: Բոլոր խորհուրդներին և միութիւններին ու գործարանների կոմիտէներին առաջարկուած է ուղարկել իրենց ներկայացուցիչներին՝ ընդունելութեան պատգամաւորութեան մէջ մտնելու համար:

Մ Ո Ս Կ Ո Ւ Ա Յ Ո Ւ Մ

Համաձայն «Օսվագա» թերթի հաղորդագրութեան, Մոսկուայի բնակչութեան տրամադրութիւնը մօտ է յուսահատութեան: Կեանքի անտանելի պայմանները սարսափելի են: Ածուխ ամենևին չկայ, փայտ քիչ է: Բնակարանների միջին ջերմութիւնը հաւասարւում է 2—3 աստիճանի: Խորհրդային իշխանութիւնների մէջ տեղի են ունենում վիճաբանութիւններ, բայց նրանք ծածկւում են: Ռուսաստանում ունեցած պատերազմական գործողութիւնները [illegible] Տրոցկուն տանում են մինչև իսկ սուր դասակարգերը և բանակը:

Կ Ի Ե Ւ Ո Ւ Մ

Բոլշևիկեան վարչութեան կողմից ձեռնարկած է Կիևում ունեւոր անձերի բնակարանների գրաւումը, որոնց վրայ տուգանքներ կան նշանակուած:

Առ այժմ ցուցակագրուած են 2000 բնակարան: Կիևից դուրս գալը կապուած է մեծ դժուարութիւնների հետ: Որպէսզի հնար լինի դուրս գալու, պէտք է ներկայացնեն աշխատաւոր դասակարգին պատկանելու վկայական: Չբաւականանալով վկայականներով, Կիևից հեռացողների բնակարանները քննութեան են առնում՝ նրանց ունեցած միջոցների դրութիւնը որոշելու նպատակով:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԼԻՏՒԱՅԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՅՈՒՇԱԳԻՐԸ

Թիֆլիսում տեղեկութիւն է ստացուել, որ Վրաստանի և Լիտուայի պատուիրակութիւնները միջազգային կոնֆերանսին ներկայացրել են յուշագիր, որի մէջ յայտնել են, որ նրանք յանձնարարութիւն ունեն իրենց կառավարութիւններից յայտարարելու, որ Ռուսաստանի վիճակը իրենց չի հետաքրքրում, որովհետև իրենց պետութիւնները դուրս են եկել Ռուսաստանի կազմից: Այս պատճառով իրենք չեն շահագրգռուած Իշխանաց կղզում տեղի ունենալիք Ռուսաստանի նոր կազմած պետութիւնների ներկայացուցիչների կոնֆերանսով:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՎՐԱՑ ՀԵՌԱԳՐԱԿ. ԳՈՐԾ.)

Սվերդլովի անուան հրապարակը Մոսկուայում

ՄՈՍԿՈՒԱ, 18 մարտի: Մոսկուայի Խորհուրդը որոշեց Թատրոնական հրապարակը անուանել «Սվերդլովի հրապարակ»:

Շրջանային կոմիտէն իր ձեռքն է առել պարենաւորման մատակարարումը

ԲԱԹՈՒՄ, 19 մարտի: Շրջանային խորհուրդը իր ձեռքն առաւ անգլիացիների հասցրած ալիւրը ազգաբնակութեանը բաժանելու, փոխանակ յանձնելու պարենաւորման կոմիտէին, որը ունէր փորձառու հիմնարկութեան: Շրջանային կոմիտէն արդէն հաւաքել է ծառայողների կազմը, շինել սեփական պահեստ, մինչդեռ այդ բոլորը արդէն ունէր պարենաւորման կոմիտէն:

Օդեսսայից տեղս հասաւ «Բորժոմ» շոգենաւը սապոնի բեռնով: Այդ սապոնը նոյնպէս վերցրել է Խորհուրդը: Նաւերը դժուարութեամբ Փօթի հասնելու պատճառով, Բաթում շատ նաւեր են գալիս:

Ախալցխայի ճակատում

ԹԻՖԼԻՍ, 19 մարտի.—Ախալցխայից գեներալ Կվինիտաձէից զինուորական նախարարի անունով ստացուած է հետևեալ հեռագիրը.—Ախալցխայի ճակատում օրը հանդիստ անցաւ: Այսօր ինձ մօտ եկան Ուրաւելի, Լէտիի, Դումալի և Խարտուլի հասարակութիւնների պատգամաւորները, պատրաստակամութիւն յայտնելով ընդունել մեր բոլոր պայմանները և զէնքերը վայր դնել:

Սվերդլովի թաղումը

ՄՈՍԿՈՒԱ, 18 մարտի.—Ժամը 1-ին միութիւնների տան մէջ հաւաքւում են կուսակցութիւնների շրջանների կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները, զօրքերի շարքեր և ժողովրդի մեծ բազմութիւն: Մեծ կամարաւոր դահլիճ եկաւ Սովնարկոմի լրիւ կազմը, իր ժողովից, որպիսին նուիրուած էր հանգուցեալ ընկերոջ յիշատակին: Պատուաւոր պահակի ուղեկցութեամբ դագաղը դուրս բերին ձեռքերի վրայ, որի ետևից անվերջ շարքով գնում են պատգամաւորները, երաժշտախմբերը և զօրքերի շարքերը կարմիր-սև դրօշակներով և պսակներով: Միութիւնների տանից մինչև Թատրոնական հրապարակը խտացած շարքերով կանգնած են Մոսկուայի գարնիզոնի պատուաւոր պահակները: Թափօրը ձգւում է Միութիւնների տնից մինչև Կարմիր հրապարակը: Սվերդլովի գերեզմանը գտնւում է Կրեմլի պատի մօտ: Գերեզմանը շրջապատում են Սովնարկոմի անդամները, Մոսկուայի և Պետրոգրադի խորհուրդների, կոմիտէների, կուսակցութիւնների ներկայացուցիչները, պատուաւոր պահակը և հանգուցեալի ազգականները: Լենինը կոչ է անում բոլորին յարգել անդուլ և փայլուն կազմակերպողի յիշատակը, որը ընկաւ իր ծառայութեան պաշտօնավարութեան ժամանակ և պարտաւորութիւն համարել շա-

րունակել այն դժուար գործը, որպիսին սկսել էր Ավերդալովը։

Լատվայի կոչը սպիտակների դէմ

ՌԻԳԱ, 17 մարտի.— Լատվայի Խորհրդային կառավարութիւն կոչ է անում Կարմիր բանակին և գիւղացիներին՝ անխնայ կռիւ մղել յարձակուող սպիտակների դէմ։

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Հասարակական ժողով. — Ղարաբաղի և Զանգեզուրի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը կիրակի, ամսիս 23-ին, ցերեկուայ ժամը 12-ին, Արտիստական Ընկ. համերգային դահլիճում կազմակերպում է հասարակական ժողով, որը քննութեան է առնելու Ղարաբաղում ստեղծուած ներկայ քաղաքական դրութիւնը և սրան յարակից մի շարք խնդիրներ։

Պանդոկային տուրք. — Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը բոլոր հիւրանոցների, ռեստորանների, պանդոկների և այլ նման ձեռնարկների վրայ ներկայ տարուայ քառամեակի համար սահմանել է 1,138,000 ռ. տուրք, որը վճարուելու է մինչև ամսոյս 25-ը, հակառակ դէպքում կը կնքուեն յիշեալ ձեռնարկները։

Տրամւայի եկամուտը. Այն ժամանակ, երբ տրամւայի երթևեկութեան վճարը 45 և 75 կ. էր, օրական մուտք լինում էր մինչև 40,000 ռ., այժմ, երբ երթևեկութեան վճարը դարձած է 1 ռ. և 1 ռ. 50 կ., օրական մուտք է լինում մինչև 77,000 ռուբ., իսկ տոմսերի գինը բարձրացնելու առաջին օրերին 70,000 ռ. հազիւ էր հասնում։

Անգլիացիք և Վրաստանի երկաթուղին. — Անգլիական երկաթուղային միսիայի առաջարկութեամբ Վրաստանի երկաթուղային վարչութիւնը ամեն օր յիշեալ միսիային է ուղարկում տեղեկութիւններ վարչութեան գործունէութեան և առհասարակ երկաթուղու մասին, ինչպիսին ուղարկւում է ճանապարհների հաղորդակցութեան, մինիստրութեան և երկաթուղու պետին։

Հացի գինը Թիֆլիսում. — Վերջին շաբաթուայ ընթացքում Թիֆլիսում օրական հացի ֆունտը թանգանում է 25 կ., այսպիսով մի-երկու շաբաթ առաջ 2 ռ. 50 կ. ծախուող սև հացի ֆունտը երէկ ծախւում էր 4 ռ. 50 կ., 4 ռ. 50 կոպ. ծախուող սպիտակ հացը դարձել է 7—8 ռ.։ Շուկայում համեմատաբար սակաւացել է հացը։

Հայաստանի ժողովրդ. լուսաւորութեան նախարարը այցելեց նախկին պետական վիրահեկիչ Մ. Յ. Բերբերեանի այրուն և յայտնեց իր շնորհակալութիւնը նրա հանգուցեալ ամուսնու ազգային հայկական համալսարանին նուիրած թանգագին գրադարանի համար։

Գ. Տէր-Ղազարեան. — Վլադիկաւկազից Թիֆլիս եկաւ նախկին Անդրկովկասեան կոմիսարիատի պարենաւորման և աշխատանքի կոմիսար Գ. Տէր-Ղազարեանը։

Հրացանաձգութիւն. — Մարտի 19-ին երեկոյեան ժամը 6-ին մօտ, Մէյդանի շրջանում, ուր ապրում են մուսուլմաններ, տեղի ունեցաւ ուժեղ հրացանաձգութիւն նրանց «Բայրամ» կոչուած տօնի առթիւ, որը ազգաբնակութեան մէջ առաջ բերեց խուճապ։ Ձեռք առած միջոցների հետևանքով հրացանաձգութիւնը դադարեցնել։ Հրացանաձգութեան միջոցին սպանուել է 6-րդ շրջանի ժողովրդական գնդացրիի քարտուղարը։

Խոշոր գողութիւն. — Մարտի 17-ին, երեկոյ. ժամը 7-ի մօտ անյայտ չարագործներ Պուշկինեան փող. № 17 տանը գտնուող Գանիէլեանի խանութից գողացել են մօտ 300,000 ռ. ապրանք։

Թիֆլիսի բորսան. — Բիրժայում շարունակւում է մեծ պահանջ ռուսական և արտաքին վալիւտաների, որոնց գները նորից բարձրանում են։ 100 ռուբլիանոց «Թագաւորական» փողերը ծախւում են 92 տոկ. յաւելումով, 500 ռուբլիանոցները՝ 74 տոկոսով։ Խոշոր «կերենկաները» շրջանառութիւն ունեն 22 տոկ. յաւելումով, մանր՝ 14 տոկ.։ Շատ են թանգացել անգլիական ստերլինգները՝ բանկնոտները 105 ռ., չէկերը՝ 90 ռ.։ Ֆրանսիական ֆրանկները բարձրացան մինչև 4 ռ. (բանկնոտներ), ամուր են ռումինական լէաները 1 ռ. 25 կ. (բանկնոտներ), տաճկական ոսկի լիրան հասնում է մինչև 144 ռ.։ Չէկերի փոխանակութեան համար պահանջւում են 17 և կէս—18 տոկոս։ Ամուր է ֆոնդերի դրութիւնը։ 4 տոկ. ռենտան գնում է 83—84 ռ., «ազատութեան» փոխառութիւնը 82 և կէս, տոկ. 5 տոկ. փոխառ. 1915 թ. 82, 5 և կէս տոկ. պատերազմական փոխառութիւնը 85։ Բաքաքաղ. վարկային ընկերութեան օբլիգացիաներ 101 ռ., ժամանակաւոր կվիտան. 99, Թիֆլ. Ազնուական բանկի գրաւական թղթերը 90։ Ակցիաների դրութիւնը թոյլ է։ Նորից իջել են Վաճառականական բանկի նոր ակցիաները՝ 380, Կովկ. Ապահովագր. ընկ. ակց. 115, Կովկ. Եգապտո և Իմպորտ ընկեր. 106։

Գողութիւններ. — Մարտի 17-ի գիշերը անյայտ գողեր Գ. Ցախովեանի բնակարանից տարել են 10,000 ռ. թանգարժէք իրեր և դրամ։

— Նոյն գիշերը Կովկասեան օֆիցերական ընկ. պահեստից գողացուել է 50,000 ռ. կաշուեղէն և այլ իրեր։ Գողութեան մէջ կասկածելով ձերբակալուել է Գ. Ադամեանը։

— Նոյն օրը երեկ. ժամը 10-ին մօտ արտիլերական մթերանոցից գողացուել է մեծ քանակութեամբ կաշուեղէն և այլ իրեր, որոնց գումարը գեռևս պարզուած չէ։

Զինուած յարձակում. Մարտի 18-ի առաւօտեան ժամը 8-ին, մի քանի զինուած անյայտ չարագործներ յարձակուել են Եղբայր Շահբաթեանների վրայ և նրանց ծանր վիրաւորել։ Պատճառը յայտնի չէ. վիրաւորներին ուղարկել է հիւանդանոց։

Սպանութիւն. — Մարտի 17-ի առաւօտեան ժամը 9-ին Վորոնցովսկայա փ. № 35 տանը գտնուող արհեստանում սպանուել է Մահմեդ Քերբալայ Ահմէդ-օղլին։ Ձերբակալուել է սպանող Ալբայի-Կուլի-Հաջար-օղլին։

ԱՅՍՕՐ

Հինգշաբթի, երեկոյեան ժամի 5-ին, Կովկ. Հայոց Բարեգ. Ընկ. տանը կը կայանայ Հայրենակցական Միութիւնների Կենտրոնական Խորհրդի նիստը. բոլոր անդամների ներկայութիւնն անհրաժեշտ է։

«Ժողովրդի Ձայն»-ի խմբագրութիւնը շնորհակալութեամբ ընդունում է ձրի կամ փոխանակութեամբ Բագուի, Ռոստովի, Հիւսիսային Կովկասի և Արտասահմանի թերթեր։

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ
(Ղարաբաղի Ազգային Խորհրդի ներկայացուցիչ Գ. Բաղդասարեանի զեկուցման համառօտը).

Ներկայումս Ղարաբաղի դրութիւնը տագնապալից է։ Ինչպէս յայտնի է, Թուրքերի տիրապետութեան օրով հայ ժողովրդի մէջ կազմակերպուեցան չորս զօրախումբ, որոնց գլուխ էին կանգնած Սոկրատ բէգ Մելիք-Շահնազարեանը, Արտեմ Լալայեանը և ուրիշները։ Այս զօրախմբերն իրենց ուժի չափով պաշտպանում էին ազգաբնակութիւնը և ընդդիմադրում էին Թուրքերի ներխուժման դէպի խորքը։ Մինչ այդ քաղաքում Թուրք հրամանատարութիւնը վերացրեց Ղարաբաղի ժամանակաւոր կառավարութիւնը։ Թուրքերի տիրապետութեան շրջանում ամենից աւելի տուժեց Ջրաբերդի Ջաւանշիրի շրջանի հայ գիւղերը։ Ղարաբաղի հայկական մասի միւս շրջանները Թուրքերը չկարողացան ներխուժել շնորհիւ հայ զօրախմբերի դիմադրութեան։

Այս դրութիւնը շարունակւում էր մինչև ամենավերջին ժամանակը, երբ Ղարաբաղ եկաւ Անգլիական միսիան մայոր Մոնկ-Մեզոնի գլխաւորութեամբ։ Այս ժամանակից Ղարաբաղի հարցը նոր շրջան է մտնում։ Ժողովրդի հրաւէրով Զանգեզուրից Ղարաբաղ շարժուող գեներալ Անդրանիկը իր զօրախմբով, անգլիական միսիայի պահանջմամբ՝ ստիպուած էր դադարեցնել առաջխաղացումը և վերադառնալ Գորիս. նրա հրամանով Ղարաբաղի զօրախմբերի գործողութիւնները դադարեցւում են. անգլիացիների գալով իրենց ապահով զգալով, այդ զօրախմբերի զինուորականները մեծ մասամբ տներն են ցրւում։ Այսպիսով Ղարաբաղի ազգաբնակութեան, բացի Զանգեզուրից, զինուած պաշտպանութիւնը դադարեցւում է։

Մինչդեռ Ազրբէջանը իր զօրքերը քշում էր դէպի Ղարաբաղ և ամիս ու կէսից աւելի է, ինչ որ բռնել է ռազմական կէտերը՝ Ասկերան, Խանքենդ, Զաբուխ, Շուշի և Կարեագինը։ Սրան նպաստում են հայ զօրավարների մէջ ծագած անհամաձայնութիւնները։ Միաժամանակ յայտնի է դառնում, որ Ազրբէջանը անգլիական հրամանատարութեան յանձնիւս գրեն. Տոմսոնի, համաձայնութեամբ Ղարաբաղի չորս շրջանների, այն է՝ Շուշուայ, Զանգեզուրի, Ջիւանշիրի և Ջէբրայիլի գաւառների գեներալ նահանգապետ է նշանակել Խոսրով բէկ Սուլթանովին, որը կատաղի է և յայտնի է իր գործնական մասնակցութեամբ հայկական ջարդեր կազմակերպելու գործում։ Աւելորդ չէ մատնանշել, որ Ազրբէջանի զօրքերի շարժման մէջ մասնակցում են նոյնպէս թիւր քական զօրամասեր, որոնցից մէկի հրամանատարն է յայտնի թուրքական սպայ Քեասիմ բէյը։

Այս բոլոր զինուորական շարժումները գրեն. գուբերնատոր նշանակելու հետ միասին հաստատում են Ազրբէջանի յարձակողական դիրքը և նրա մտադրութիւնը Ղարաբաղը գրաւելու. իսկ այս հանգամանքը սաղմնալ է առաջացրել հայ ազգաբնակութեան մէջ, որը պատրաստ է ամեն զոհողութեան առաջ, միայն թէ ազատուի Ազրբէջանի իշխանութիւնից և կարողանայ միանալ իր հարազատ Հայաստանին։ Ստեղծուած դրութեան պատճառով մի երկու շաբաթ առաջ հրաւիրուեցաւ չորրորդ շրջանային համագումարը Շուշում, որտեղ քննութեան էր դրուած դէպի Ազրբէջանը և նրա նշանակած գեներալ-գուբերնատորի ունենալիք վերաբերմունքի խնդիրը։ Հենց այստեղ էլ ընտրուեց Ղարաբաղի Հայոց Ազգային Խորհուրդը՝ 6 հոգուց բաղկացած։ Համագումարը կարողացաւ զօրավարների մէջ եղած տարաձայնութիւնները հարթել։ Համագումարին ներկայ էին անգլիական հրամանատարութեան համաձայնութեամբ Բաքուից եկած, Բաքուի Հայոց Ազգային Խորհրդի ներկայացուցիչները՝ Լ. Զուրաբեան և Գ. Բալայեանը, որոնց վրայ պարտականութիւն էր դրած կարգ ու կանոն մտցնել և կազմակերպել, նոյնպէս հարոյշ հասարակական տրամադրութիւն ստեղծել։

Այդ ժամանակ Ղարաբաղի և Ազրբէջանի փոխ-յարաբերութիւնների մէջ խառնուեց Շուշուայ բրիտանական միսիան և առաջարկեց Ազգային Խորհրդին ընդունել պարտադիր որոշումների նախագիծը, որ որոշում է Ղարաբաղի դէպի Ազրբէջանն ունենալիք վերաբերմունքը (տես «Ղարաբաղ» վերնագրով յօդուածը)։

Բայց Ազգային Խորհուրդը իր պատասխանի մէջ մերժեց այդ նախագիծը (տես յաւելումը) այն ժամանակ միսիան, յանձնիս նախկին ռուս սպայ, իսկ այժմ անգլիական ծառայութեան լէյտենանտ Մասլեննիկովի, փորձեց պառակտում առաջացնել Հայ Ազգ. Խորհրդի և զօրավարների մէջ և դիմեց վերջիններիս մի յատուկ նամակով, առաջարկելով ընդունել նոյն նախագիծը և մերժման դէպքում սպառնալով նամակին կցած յատուկ մերժման գիրը (տես յաւելուածները)։ Զօրավարները պատասխանեցին, որ նրանք բոլոր ամենայնի համաձայն են Ազգային Խորհրդի հետ, որը երկրի քաղաքական միակ օրգանն է կազմում, և ստորագրութիւնը յետ ուղարկեցին։ Այն ժամանակ նոյն լէյտենանտ Մասլեննիկովը դիմեց զօրավարներին նոր նամակով (տես յաւելուածը), պնդելով զօրավարների ստորագրութիւն տալու վրայ. սակայն այս փորձն էլ յաջողութիւն չունեցաւ. զօրավարները պատասխանեցին նոյնը, ինչ որ առաջ։ Այսպիսով բրիտանական միսիայի փորձը Ազրբէջանի գեներալ-գուբերնատորին անցկացնելու յաջողութիւն չունեցաւ և միսիան այս բոլորը համարելով Բագուի պատգամաւորների վնասակար գործունէութեան արդիւնք, առաջարկեց նրանց անմիջապէս հեռանալ Շուշուց, որը նրանք կատարեցին հակառակ ժողովրդի կամքի։ Առհասարակ միսիան արհամարհում է Հայոց Ազգային Խորհուրդը և ակնյայտ է, որ անում է լէյտենանտ Մասլեննիկովի ազդեցութեան տակ, որն առաջ վայրի դիւիզիայի սպայ է եղել և անկասկած, որպէս Ազրբէջանի ագենտ, Ղարաբաղի հարցում աշխատում է նրա օգտին։

Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդը ի նկատի առնելով այդ բոլոր եղելութիւնները, Բագու ուղարկեց գրեն. Տոմսոնի մօտ իր պատգամաւորներին՝ Ղարաբաղի թեմի առաջնորդ Վահան եպիսկոպոսին և Խորհրդի անդամ Գ. Բաղդասարեանին, որոնք ներկայացրին գրեն. Տոմսոնին յիշողագիր Ղարաբաղի դրութեան մասին և Ղարաբաղի հայութեան կամքի արտայայտիչ Ազգային Խորհրդի պահանջները։ Այդ պահանջներն այս են. հիմնական պահանջ՝ բոլորովին վերացնել Ազրբէջանի իշխանութիւնը։ Ապա՝ կամ՝ ա) հենց այժմ և հէթ միացնել Ղարաբաղը Հայաստանի հանրապետութեան կամ այդ անել ժամանակաւորապէս, մինչև խաղաղարար կոնֆերենցիայի վճիռը և բ) Գահալանել Թուրքերի գալուց առաջ եղած դրութիւնը, այսինքն՝ վերականգնել Ղարաբաղի կառավարութիւնը, կամ՝ գ) նշանակել անգլիական գեներալ գուբերնատոր հայկական շրջանում, պահպանելով տեղական (հայկական) վարչութիւնը, հեռացնելով մուսուլմանների շահերը, կամ թէ դ) նշանակել անգլիական գեներալ գուբերնատոր ամբողջ Ղարաբաղում, հիմնելով ինքնավարութիւն։ Գեն. Տոմսոնը յայտնապէս տեղեկացած Շուշուայ անգլիական միսիայի միջոցով Ազգային Խորհրդի գործունէութեան մասին, պատուիրակներին պատասխանեց երկրայօրէն և մասզիր է ի կատար ածել պարտադիր որոշումների նախագիծը, որ որոշում է Ղարաբաղի դէպի Ազրբէջանն ունենալիք վերաբերմունքը։

Հայ ազգաբնակութիւնը լսել անգամ չի ուզում Ազրբէջանին հպատակուելու մասին, ուստի Ազրբէջանի կառավարութեան նշանակման դէպքում ապստամբութիւնն անխուսափելի է։ Մինչդեռ կազմակերպուած զինուորական ուժ չկայ, ռազմամթերքը չնչին է, իսկ որ գլխաւորն է՝ ֆինանսական միջոցներ չկան։ Ազրբէջանը այժմ պատրաստում է զինուորական ուժեր, զօրք է կենտրոնացնում, թնդանօթներ է բերում Աղդամ, մի խօսքով, յարձակման է պատրաստւում։

Այս դրութիւնն օր աւուր սպառնալից է դառնում, ուստի պէտք է քաղաքագիտական ընոյթի ամեն միջոց գործ դնել կոնֆլիկտի առաջն առնելու համար։

Վրաստանի Հայկական Դիպլոմատ միսիայի տեղեկատու բիւրոյի պետ՝ (ստորագրութ.)

ՂԱՐԱԲԱՂ

Շուշու բրիտանական միսիան՝ յանձին մայոր Մոնկմեզոնի, դիմեց Ղարաբաղի Հայոց Ազգ. Խորհրդին հետևեալ ծրագրով, որպիսին վերջինիս հաւանութիւնը ստանալուց յետոյ պէտք է յայտարարուէր։

«Բրիտանական միսսիայից։ Պաշտօնական հաղորդագրութիւն։ Բրիտանական հրամանատարութիւնը յայտարարում է բոլոր բնակիչներին՝ որպէս պարտադիր որոշում։ Բրիտանական հրամանատարութեան համաձայնութեամբ Զանգեզուրի, Շուշու, Ջիւանշիրի և Ջէբրայէլի գաւառների վրայ ժամանակաւոր գեն. նահանգապետ է նշանակւում բժ. Խոսրով բէկ Սուլթանովը։ Նրան օգնական քաղաքացիական մասի մի հայ։ Կառավարութեան համար գեն.-նահանգապետութեան կից հիմնւում է մի խորհուրդ, որի կազմի մէջ մտնելու են 3 հայ, 3 Թուրք և միսիայի մի սպայ՝ որպէս բրիտանական հրամանատարութեան ներկայացուցիչ։ Զօրքի բոլոր տեղափոխութիւնները կատարւում են բրիտանական միսիայի գիտութեամբ։

Գեներալ - նահանգապետութեան բոլոր աստիճանաւորների ծախքերը բայցեն Թողնւում Դաշնակիցների գիտութեամբ և համաձայնութեամբ։

Բրիտանական միսիան վերատին կարևոր է համարում դնելու, որ յիշատակուած շրջանների պատկանելը այս կամ այն պետական միութեանը պէտք է որոշէ խաղաղարար կոնֆերանսը։

Ներկայումս բրիտանական միսիան յայտարարում է, որ գեներալ նահանգապետութեան և նրա օրգանների բոլոր հրամանները անպայման պէտք է կատարուեն բոլոր ազգաբնակութեան կողմից։ Ամեն մի հակառակութիւն կճնշուի ամենախիստ միջոցներով»։

Քննելով այս ծրագիրը և գտնելով այն անընդունելի, Ազգային Խորհուրդը հետևեալ պատասխանը տուեց.

«Շուշու Մեծ Բրիտանիայի միսսիային. Ղարաբաղի Հայոց Ազգային Խորհուրդը իր լրիւ կազմով Ղարաբաղի բոլոր շրջանների զօրքերի հրամանատարների հետ միասին, քննելով Ազրբէջանի կառավարութեան կողմից Ղարաբաղի վրայ գեներալ-նահանգապետ նշանակելու խնդիրը, ինչ ձեւով որ նա կազմակերպուի, Ղարաբաղի հայ ժողովրդի կողմից կը համարուի անընդունելի, շնորհիւ այն բռնութիւնների և այն խժդժութիւնների ոտնձգութիւնների, որին սիստեմատիկաբար ենթարկուեց հայութիւնը ամենուրեք Ազրբէջանի կառավարութեան կողմից, ուր նա իր բազուկը կարել էր այդ կառավարութեան հետ։ Հայոց Ղարաբաղը փաստօրէն բոլոր աշխարհին յայտնեց, որ նա ոչ ճանաչում է և ոչ ընդունում իր հողամասի վրայ Ազրբէջանի կառավարութեան իշխանութիւնը, ինչպէս

ՁԳՈՅՇ ԵՒ ԱՐԹՈՒՆ!...
(Կ. Պոլսի թերթերից)

Զարթօն, զգոյշ մնանք։ Զգաստութիւնը, չապահովութիւնը և չխաբուելը մանաւանդ։

Այժմ վտանգը շատ աւելի մեծ է և շատ աւելի մեզ պիտի զգուշութեան ու շրջահայեցութեան հրաւիրէ, քան երբ և իցէ։

Զգաստութիւն՝ անտես անելու և անզիտակ լինելու չափ այն սպառնալից շարժումները, չլսելու այն ձայները, որոնք երեւան են գալիս ու լսւում են քայքայուող պետութեան այս ու այն անկիւնից, այս և այն մարմնի կողմից, յանձին Թիւրք թերթերի բերանով և աւելի շատ—ստորերկրեայ գործող ուժերի դրդումով։ Թաքնուած նոր անուններ տակ, սպրդած այս և այն վարչութիւնների մէջ, յանդգնութիւնը այն աստիճանին հասցրած, որ նոյնիսկ վարչապետի առնէն են գնում խմբեր, փոքրիկ, զինուած խմբեր և դահլիճի առաջկուայ պահանջում... այդ ամենը նշանակալից կէտեր են, որոնց առջևից չպէտք է անցնել արհամարհանք և որոնց վրայ չպիտի նայել այն գինովի պէս, որ մեծ յաջողութիւնից շշմած՝ միմիայն գործում է, ձեռքերը թափահարում, զրօսանքներ է ցնում, «կեցցէ»-ներ աղաղակում և չի նշմարում այն դաշոյնը, որ հանւում է դաւաճան պատեանից՝ նրա թիկունքի մէջ խրելու համար...

Մի անգամ ևս և այս անգամ Կ. Պոլսից նոր ստացուած թերթերից տանք փաստեր այդ մասին։

Կարդանք նախ Թիւրքերէն «Զէման» (Ժամանակ) թերթի մէջ հետևեալ տողերը.—

«Հիմակուան Թուրքը՝ զինադադարից առաջուան Թուրքը չէ. նա

այդ որոշեց մօտերս Ղարաբաղի բոլոր հայութեան համաժողովը։

Ի նկատի ունենալով, որ բրիտանական հրամանատարութիւնը Հայկական Ղարաբաղի հողամասը, մինչև այդ հարցի խաղաղարար կոնֆերենցիայի կողմից վճռելը, ընդունում է ոչ ենթակայ մի որևէ պետութեան և, հետևապէս, մասնաւորապէս և առանձնապէս Ազրբէջանին, Ազգային Խորհուրդը Հայկական Ղարաբաղի վերաբերութեամբ միակ ընդունելի միջոցը գտնում է կառավարութեան այն ձևը, որպիսին է անգլիական գեներալ-նահանգապետութեան նշանակումը։ Որի համար և խնդրւում է միսսիային միջնորդութիւն յարուցանել անգլիական բարձր հրամանատարութեան առաջ։ Նախագահ՝ (ստորագրութիւն), Քարտուղար՝ (ստորագրութիւն)։ Հայոց Ազգային Խորհրդի պատասխանը ստանալուց յետոյ, միսիան առանձին նամակով դիմեց հայոց զօրամասերի հրամանատարներին, առաջարկելով նրան ընդունել նոյն ծրագիրը և չհամաձայնուելու դէպքում՝ նրանք պէտք է տային միսսիային հետևեալ ստորագրութիւնը.—

1) Մենք, ստորև ստորագրողներս, կարդացինք և քննեցինք այն պաշտօնական հաղորդագրութեան ծրագիրը, որպիսին ենթադրւում է հրատարակութեան տալ Մեծ Բրիտանիայի միսսիայի պետի միջոցով։ Մենք համաձայն չենք ընդունելու Ազրբէջանի կառավարութեան ներկայացուցիչների իշխանութիւնը՝ ինչ ձևի որ նա լինի, Ղարաբաղի և Զանգեզուրի սահմաններում։

2) Մենք հրաժարւում ենք նոյնպէս մտնել շրջանի վարչութեան համար կազմակերպուող խորհրդի անդամների թւի մէջ։

3) Մեզ յայտարարուած է միսսիայի պետի կողմից, որ ամեն տեսակ թշնամական գործողութիւն դէպի Ազրբէջանի կառավարութիւնը կընդունուէն որպէս թշնամական գործողութիւն դէպի Մեծ Բրիտանիայի կառավարութիւնը։

4) Մենք պատասխանատու չենք համարում մեզ այն հետևանքներին, որպիսին կարող է առաջացնել ներկայ կոչի հրատարակութիւնը այն

այժմ աւելի խորունկ հաւատքով, աւելի վստահութեամբ և կորովով փարել է համաթրքութեան իր իդէալին։ Թուրքը երբ տեսնում է, որ հայերի նման ցաք ու ցրիւ, առհամարհաւսկ թուով մի ազգ վազում է ծայրայեղ երևակայական նպատակների ետևից, ինքը (Թուրքը) որ թէ իր պատմութիւնը, թէ իր թիւը և թէ իր քաղաքակրթութիւնը պատկառելի մի ազգ է, յամենայն դէպս, այժմ աւելի քան երբէք, վստահ է թէ պիտի կարողանայ յարգել տալ իր իրաւունքները։ Թուրքը ամեն ինչէ կտուեց և յաղթուեց, այո, բայց համաթրքութեան գաղափարը յաղթական է և միշտ էլ յաղթական պիտի մնայ... Համաթրքութեան գաղափարը մեռնելու համար՝ պէտք է որ աշխարհիս վրայ մի հատ Թուրք չմնայ, մինչդեռ հայերի ընտերքն ուղած անկախ հայրենիքի շուրջը միլիոնաւոր Թուրքեր կան, որոնց սիրտը տրոփում է միևնոյն զգացմունքներով»։

Աւելի նշանակալից են և սպառնական՝ «Միւթէվազզիթ» թերթում Ահմէդ Էմին բէյի յօդուածի հետևեալ տողերը.

«Այսօր բացարձակ ճշմարտութիւն է, որ ոչ-Թուրք տարրերը, գրեթէ ամբողջովին, թշնամի են այս երկրի գոյութեան։ Այն վարկեանին, երբ մենք կոչուած ենք հաշուելու մեր մնացած ուժերը, եթէ ի նկատի չունենանք այդ պարագան և պատիր խօսքերով շարունակենք վատնել մեր ժամանակը, աւելի ստուգապէս կը լինենք այն դժուարութիւններ, որոնց առաջ կանգնած ենք»...

Ուրեմն, դէպի գործ և «այս երկրի գոյութեան թշնամի ոչ-Թուրք տարրերի դէմ»։

Կարդանք այժմ Կ. Պոլսի հայ

շրջաններում, որի գլուխ կանգնած ենք մենք»։

Քննելով ծրագիրը և ստորագրութիւնը, զինուորական պետերը յայտնեցին միսսիային, որ նրանք միանում են Ազգային Խորհրդի պատասխանին։ Այն ժամանակ Անգլիական ծառայութեան լէյտենանտը, նախկին ռուս սպայ Մասլեննիկովը, որ նշանակուած էր միսսիայում, դիմում է զինուորական պետերին նոր նամակով, որպիսին և բերում ենք այստեղ.

Գ.պ. զինուորական պետերին.

Ազգային Խորհուրդը պատասխան չտուեց միսսիային տուած հարցին։ Միսսիային անհրաժեշտ է ունենալ ձեզանից պատասխան, զուրկ որևէ քաղաքական նկատումներից։

Բացի դրանից, միսսիան պէտք է ունենայ այն պարզեցրած փաստը, որ նա տեղեկացրել է ձեզ այն, ինչ արձանագրուած է № 3 ստորագրութեան մէջ։ Ստորագրութիւնը չի բովանդակում իր մէջ քաղաքականութիւն, այլ հանդէս է գալիս միայն որպէս մի արձանագրութիւն և հետեւանք մեր բանակցութեան ձեզ հետ։

Ազգային Խորհրդի յայտարարութիւնը զուտ քաղաքական է։ Միսսիայի պետը խնդրում էր ձեզանից՝ կամ համաձայնուել կամ աշխատել Թուրքերի և Ադրբէջանի կառավարութեան հետ և կամ ստորագրել յիշեալ արձանագրութիւնը, ըստ ձեր ցանկութեան, լրացրած։

Միսսիան ուրիշ պատասխան չէ ընդունում, որովհետև նա հակաճառում է նա նրան, ինչ որ միսսիայի պետը խնդրում էր ձեզ և ինչին դուք տուիք ձեր համաձայնութիւնը։

Միսսիայի լէյտեն.-Մասլենիկով»։

Մասլենիկովի նամակին զինուորական պետերը ուղարկեցին հետեւեալ բովանդակութեան նամակը.—

«Նորին բարեծննդութեան Բրիտանական միսսիայի պ. լէյտենանտին։

Ի պատասխան ձեր 21 սոյն փետրուարի նամակի, մենք, զինուորական պետերս, երկրորդ անգամ պատիւ ունենք հաղորդելու ձեզ ի տեղեկութիւն, որ ժողովրդի կամքով (որոշումն 4 համաժողովի) միմիայն Ազգային Խորհրդին վերապահուած լինելով Ղարաբաղի բաղդի որոշման համար հարցերի քննութիւնը, մենք, ինչպէս հայրենիքի պաշտպան զինուորներ, ցաւօք սրտի յայտնում ենք, որ ոչ մի հնարաւորութիւն չունենք պատասխանելու ձեր առաջարկութիւններին ըստ էութեան։

Հրամանատար Վարանդայի (ստորագր.), հրամանատար Խաչենի (ստորագր.), հրամանատար Դիզակի (ստորագր.), հրամանատար Ջրաբերդի (ըստորագրութիւն)։

Բաքուի հայկական տեղեկատու բիւրօ։

27 փետրուարի, 1919 թ.

ՆԱԽԱԳԻԾ

Հայկական Ղարաբաղի ժամանակաւոր Կառավարութեան

Կէտ 1). Մինչև խաղաղարար համաժողովի որոշումը Հայկական Ղարաբաղը կառավարուելու է ներքոյ յիշեալ կանոններով.

Ծանօթ. ա. Հայկական Ղարաբաղ համարւում է Շուշուայ, Կարեագինի, Ջիւանշիրի (Ջրաբերդ) և Գանձակի (Գիւլիստան) գաւառների լեռնոտ շերտը, որպէս կոմպակտ հայկական մեծամասնութիւն ունեցող շրջան։

Ծանօթ. բ. Զանգեզուրի գաւառը կառավարւում է առանձին։

Կէտ 2. Վարչութիւնը կենտրոնանում է շրջանային խորհրդի ձեռքին, որը լինելու է Շուշում։

Կէտ 3. Խորհուրդը կազմուած է 7 հայից (1-ը քաղաքից, 1-ը Խաչէնից, 2-ը Վարանդից, 1-ը Դիզակից, 1-ը Ջիւանշիրից, 1-ը Գանձակի գաւառից (Գիւլիստանից) և 3 մահմեդականից (1-ը քաղաքից և 2-ը գաւառից)։

Ծանօթ. ա. Յատուկ համաձայնութեամբ խորհրդի կազմի մէջ մտնում են մի-մի ներկայացուցիչ Հայաստանի և Ադրբէջանի հանրապետութիւններից։

Կէտ 4. Շուշուայ Բրիտանական միսսիայի գլխաւորը խորհրդի ներկայացուցիչ է համարւում «ex officio»։

Կէտ 5. Բրիտանական ներկայացուցիչը հսկելու իրաւունք ունի խորհրդի աշխատանքների վրայ։ Նա իրաւունք ունի լուծելու կամ կանգնեցնելու խորհրդի ամեն տեսակի վճիռներ։

Կէտ 6. Խորհրդի նախագահի օգնականը ընտրւում է Խորհրդի կողմից։

Կէտ 7. Բոլոր պաշտօնակատարներն ընտրւում են Խորհրդի կողմից։

Կէտ 8. Կառավարութիւնը լինելու է ընդհանուր-ռուսական օրէնքներով (ի մէջ առեալ նոյնպէս ժամանակ. Կառավարութ. օրէնքները)։

Կէտ 9. Անհրաժեշտ լրացուցիչ օրէնքները հրատարակւում է Խորհուրդը Միսսիայի թոյլտուութեամբ։

Կէտ 10. Երկու կողմերի զինուորական մասերի շարժումները կատարւում է Միսսիայի գիտութեամբ և համաձայնութեամբ։ Կողմերը պարտաւոր են իրենց զօրքերն յետ քաշեն իրենց նախկին կայանները (գրութիւն՝ մինչև առաջին միսսիայի գալստեան բոլէն)։ Գլխաւոր ռազմակէտերում մնում են Բրիտանական զօրախմբերը և պահակներ։ Ձէզոք շրջանում պահուելիք զօրքի քանակը որոշում է Միսսիան։

Կէտ 11. Երկրի կառավարութեան ծախսերը ծածկւում են տուրքեր և հարկ հաւաքելով։ Գումարների անբաւարարութեան դէպքում Խորհուրդը պարտաւոր է դանել, թէկուզ պարտքով, նախահաշուով պահանջուած գումարը։

Կէտ 12. Նախագծի մանրամասնութիւնները որոշւում են Խորհրդի և Միսսիայի համաձայնութեամբ։

Ղարաբաղի Ազգային Խորհրդի և 4-րդ հայկական համագումարի անդամ՝ Գ. Բահարեան

ՎՐԱՍՏԱՆ

—o—o

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄՈՒՄԸ

Ախալքալաքի Հայրենակցութեան Վարչութեան և ընդհանուր ժողովի ներկայացուցիչները ամսիս 17-ին դիմեցին Ամերիկեան օգնութեան կոմիտէի նախագահին հետեւեալ գրութեամբ.

«Սոյն տարուայ փետրուար ամսի 21-ին 169 գրութեամբ Ձեզ ուղղուած դիմումի մէջ Ախալքալաքի Հայրենակցութեանս վարչութիւնը, նկարագրելով տաճիկների օրօք հայրենիքից փախած և Դաշնակիցների յաղթութիւնից յետոյ իրենց տունը դարձած Ախալքալաքի գաւառի ութսուն հազար հայ բնակչութեան Յիացոլ մօտ 40 հազար հոգու թշուառ կացութիւնը, խնդրում էր ձեր խնամքին յանձնուած կոմիտէի վրայ վերցնել մեր հայրենակիցների փրկութեան հոգսը։ Ցաւալով, որ, ինչպէս մի անգամ ասել ենք մենք, հայ ժողովրդի համար Ողորմած Սամարացի հանդիսացող Ամերիկեան կոմիտէն շուտով օգնութեան կըհասնի ախալքալաքցի հայերին, մենք Ախալքալաքի Հայրենակցութեան Վարչութեան և ընդհան. ժողովի կողմից լրացուցիչ խնդրում ենք Ձեր բարեհաճ ուշադրութիւնը այն հանգամանքի վրայ, որ վերջին չորս ամսուայ ընթացքում, շնորհիւ ամեն մի օգնութեան կատարեալ բացակայութեան, ստեղծուել է ախալքալաքցիների համար յիրաւի բնակչութեան շարունակ սաստկացող բնաջնջմամբ սպառնացող աղէտալի կացութիւն։

Պարոն Նախագահ. Իրենց աշխատասիրութեամբ աչքի ընկնող մեր հայրենակիցները, յանձինս մեր, խնդրում են կոմիտէին իրենց օգնութեան գալ և պարապ տալով, որը նրանք կըվճարեն, եթէ նրանց լծկան անասուններ, գիւղատնտեսական և արհեստային գործիքներ և, մանաւանդ, սերմացու մատակարարելով, մօտ օրերս կոմիտէն հնարաւորութիւն կտայ վերականգնելու տաճիկների ձեռքով ոչնչացուած ու կենսապէս անհրաժեշտ իրենց տնտեսութիւնը և այդպիսով մարդկանց նուաստացուցիչ կեանքից ազատելու նախկին ազնիւ ու այնքան փափաքելի աշխատաւորական կեանքի»։

Ի տ. նախագահի՝ Ա. Տէր-Գրիգորեան

Քարտուղար՝ Գ. Աբէլեան

Ընդհանուր ժողովի ներկայացուցիչներ՝ Մ. Արզումանեան, Ց. Դարբինեան, Թ. Մարգարեան։

ՎՐԱՑ ԹԵՐԹԵՐԻՑ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆԸ

Վրաց սոցիալ-ֆեդերալիստների օրգան «Սախալխո Սաքմէ»-ն հետեւեալ յօդուածն է զետեղել իր համար 482-ում «Հայաստանի տէրութիւնը» վերնագրով.

«Ինչպէս անգլիական մամուլն է ծանուցանում, Փարիզեան Հայաստանի պատգամաւորութիւնը Պօղոս Նուբար փաշայի գլխաւորութեամբ արդէն կազմել է այն պահանջների ծրագիրը, որ մօտիկ ապագայում պիտի ներկայացնուի հաշտութեան կոնֆերենցիային։ Մեր և հայերի փոխադարձ յարաբերութիւնների համար մեծ նշանակութիւն ունի սահմանների վէճը։ Մեր շահերը ոչ մի ժամանակ, ինչպէս և այսօր, չի հակառակւում նրան, որ հայերը ստեղծեն իրենց պետութիւնը։ Ընդհակառակն, մեր շահը պահանջում է, որ այդ այդպէս լինի, ինչու որ հայերի տեղաւորումն և պետականօրէն կազմակերպումն մեր յարաբերութիւններն էլ կը որոշէ և մենք հեշտութեամբ կարող ենք նրանց հետ բարի դրացիական և ընկերական յարաբերութիւնների մէջ մնալ։ Միայն, ինչպէս ասացինք, սրա համար մեծ նշանակութիւն ունի այն, թէ ինչ սահմաններում է լինելու հայկական պետութիւնը.

Ըստ Նուբար փաշայի յայտարարութեան, Հայաստանի տերրիտորիան հետեւեալ կերպով կը տարածուի՝ Փոքր Ասիայի Մերսինից մինչև Վրաստանի սահմանները, որի մէջ կը մտնեն Կիլիկիան և Հայաստանի 6 նահանգները՝ Էրզրում, Բիթլիս, Վան, Տիգրանակերտ, Խարբերդ և Սւազ։ Այս տերրիտորիայի վրայ պէտք է հիմնուի մի ամբողջական պետութիւն որևէ մեծ պետութեան հրաշխաւորութեամբ, և կը մտնի ժողովրդների լիգան։ Հայերը Տրապիզոնի նաւահանգիստը և նրա նահանգի մի մասն էլ են պահանջում։ Այստեղ յիշուած տերրիտորիային, յայտնի բան է, կը միանայ և Ռուսական Հայաստանը։

Մենք չենք քննի այն, թէ որքան հնարաւոր է վերոյիշեալ ծրագրի իրագործումն։ Այստեղ երկու հակառակ կարծիք կարող է լինել. հայերը հաստատում են, որ վերոյիշեալ վիլայէթներում (նահանգներում) հայերն են ապրում, ուստի հասկանալի է, որ նրանք պիտի մտնեն պետութեան մէջ։ Հայերի հակառակորդներն ասում են, որ զանազան պատճառներով հայերը 6 նահանգներում փոքրամասնութիւն են կազմում, մօտաւորապէս ոչ աւելի քան 35 տոկոս, ուստի անկարելի է, որ «ուրիշի» տերրիտորիայի վրայ նրանք իրենց սեփական տէրութիւնը հիմնեն։ Բայց մենք կարծում ենք, որ այստեղ արտաքին պատճառները աւելի ազդեցութիւն ունեցան, և եթէ յիշեալ տերրիտորիան բանի ուժով դատարկուեց հայերից—նրանք հեշտ կը վերադառնան իրենց հայրենիքը, և կարծում ենք, Հայաստանի ստեղծումն [illegible]։— Բայց [illegible] հարց—դա Տրապիզոնի [illegible] լազէթի հարցն է։ Այստեղ դրդապատճառները շատ են։ Մենք դեռ չգիտենք թէ հայերը Տրապիզոնի նահանգի ո՞ր մասն են իրենցը համարում, և սրա մասին յետոյ կը խօսենք, երբ բոլորովին յայտնի կը դառնան նրանց պահանջները։

Իսկ հիմա կուզենք յայտնել, որ Հայաստանի անկախութեան, նրա պետականութեան վերականգնման հաճոյքով կողջունենք և մտածում ենք, որ վիճելի հարցերը կը վճռուեն փոխադարձ համաձայնութեամբ։ Այս կը պահանջէ ինչպէս մեր շահը, այնպէս էլ յատուկ իրեն Հայաստանի շահը։ Մեր բարեացակամութիւն ցոյց տուող քայլն արդէն արուած է։ Վրաստանը պաշտօնապէս ընդունած է Հայաստանի անկախութիւնը։ Հերթը հիմա նրանցն է, և մենք կուզենք հաւատալ, որ ուղիղ հասկացուած շահը իր սեփական ժողովրդի՝ կը թելադրէ հայ քաղաքագէտներին գնալու այն բարի դրացիական յարաբերութիւնների շաւիղով, որի վրայ սկզբից կանգնած էր Վրաստանը»։

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԿՈԼԼԵԳԻԱ
Հրատարակիչ՝ Հայ ժողովրդական Կուսակցութիւն

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՁԱՅՆ"-Ի
գրասենեակում վաճառւում է նրա հրատարակութեամբ լոյս տեսած
ԳԷՈՐԳ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ
■■ ՁԵՄՍՏԻՈՆ ■■
ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ և ՎՐԱՍՏԱՆՈՒՄ
ԳԻՐՔԸ
Գինը 50 կոպէկ։
Դիմել գրասենեակ՝ Головинскій пр. № 41. 0—33

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՈՒ ՀԱՇՈՒԱ-ՊԱՀԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
Հայերի մէջ առևտրական կրթութիւն տարածող Կովկասեան ընկերութեան։
Նիկոլայեւսկի № 36.
0—64 Տեսուչ՝ Գ. Կ. Տէր-Դաւթեան

Թերթերի առաջնորդող յօդուածներից մէկի հետեւեալ կտորը.

... «Ամեն անգամ որ մեր ցասումը կամ ոգևորութիւնը արտայայտելու առիթը կը ներկայանայ—մենք պէտք չէ մոռնանք խոհականութիւնը, տիրող մթնոլորտն ու պայմանները, որ կը գտնուինք։

«Եւ այդ իրականութիւնը չափազանց սև խորհրդածութիւններ կը թելադրէ մեզի։ Օր չանցնիր, որ մեր ձեռքը չհասնին վրդովիչ փաստեր՝ պարտուած ոյժերու պատը գործունէութեան մասին։ Պոլսոյ մօտիկ շրջաններուն մէջ իսկ, արիւնածարաւ ընազդները առանձարձակ ասպարէզ կը գտնեն, և սպանութիւններ, խմբական ծեծ, նոյն իսկ սպանութիւններ իրարու կը յաջորդեն։ Իթթիհաթական աւանդութիւնները կիշխեն ամեն կողմ*) և որքան աւելի հեռանանք Պոլսէն, այնքան մութ և երկիւղալի կը գտնենք պատկերը։ Ամբողջ նահանգներ կան, որոնցմէ պատահաբար լուր կը հասնին. իսկ հասած նամակներն ալ մէկ բան կը պատմեն—կիրք, ատամներու կրճտումն, թոյն և դաշոյն։

Վերջին փաստ Սեբաստիոյէն առացանք—ջարդի պատրաստութեան արձագանգ մը, որ խորապէս վրդովիչ է... («Ճակատամարտ», փետր. 12, № 79)։

«Զգոյշ և արթուն»!... գոչում է նոյնպէս այդ թերթը։ Ահա թէ ինչ է թելադրում անողոք իրականութիւնը։

Եւ յիրաւի, միթէ Պոլսի մէջ տեղի ունեցող դատավարութեան ծաղրանկարն է ջարդարարների, որ լիտի ենթադրել տայ թէ «ոճրագործները հետապնդւում են», երբ այն կողմը, մայրաքաղաքից երկու քայլ հեռու, մեծանում են սոսկումները, երբ Պրուսայի մէջ 400 հայ մտաւորականների ջարդողը—մարթառոզը, օրինակ, այն հրէշ Մէմէզչէն, այժմ անպատիժ համարձակութեամբ հրոսախումբ կազմած շրջում է ամեն տեղ և ոչինչ չի ձեռնարկւում նրա և նման շատ աւազակների ու սրիկաների դէմ... («Ճակատ.»)

Բայց, ինչու հեռու գնալ, երբ Իթթիհատի կուսակիցներին ու շէֆերին բանտելն ու բանտարկելը նոյն իսկ՝ կոմեդիայի կերպարանքով է տեղի ունենում մայրաքաղաքի մէջ, մինչդեռ երիտասարդ Թիւրքերը, իրենց բոլոր գաղափարներով ու ձգտումներով երևան են գալիս թէ Թիւրք թերթերի և թէ նոր կազմուող գրեթէ բոլոր կուսակցութիւնների մէջ։

Իթթիհատի «հրապարակից եռնելը» շատ է յիշեցնում մի ծիծաղաշարժ փաստ 1913-ին, երբ «Թանին» թերթը, երբ թէ կառավարութիւնից փակուելով, սկսեց երևան գալ «Յէնին» անունով. այն էլ փակեցին—«Ջէնին», այն էլ—«Բէնին»... և այդպէս անունը փոփոխելով, բայց գոյնը ոչ՝ այնքան, մինչև որ կարելի եղաւ նորից «Թանին» անունը հրապարակ հանել և իր նախկին ազդեցութիւնովը երևան գալ։

Չպէտք է կարծել, որ իթթիհատականներն ու «Իթթիհատ» անունը կրող որևէ հաստատութիւն եթէ հալածւում են, հալածանքի ենթակայ են նաև իթթիհատական գաղափարները և մանաւանդ՝ իթթիհատական մտայնութիւնը։

Այդ մտայնութիւնը յայտնի համարձակ դեռ հրապարակի վրայ գործում է ընդդէմ քրիստոնեաների և յատկապէս հայերի։ Եւ դա այն ատեան, այնպէս ցնիկարար, որ պաշտօնական տեղերում անգամ կրկնում են Էնուերի ու Թալէաթի ամբաստանութիւնները հայերի մասին, արդարացումները հայկական կոտորածների և տեղահանութեան վերաբերութեամբ։

Ահա ձեզ, օրինակ, հենց Եօզկատի ջարդարարների դատավարութեան առիթով, յատուկ պատերազմական ատեանի առաջ, ընդհանուր դատախազ Սամի բէյի խօսքերը.

«Քննութիւններէ քաղուած տեղեկութիւններու համաձայն, հայ քոմիթէները, ճիշտ այն պահուն, երբ երկիրը թէ արտաքուստ և թէ ներքուստ խիստ վտանգաւոր կացութեան մէջ կըգտնուէր, ձեռնարկեցին չափազանց վտանգաւոր կազմակերպութիւններու և պատրաստութեանց, որ արդէն իսկ մասամբ մը սկսած էին ցոյց տալ իրենց արտաքին նշանները։ Այսպէս, ապացուցուած է, որ անոնք մասնաւորապէս Կարնոյ, Գիթլիսի, Վանի և Սեբաստիոյ կողմերը գործունէութեան սկսելով, ծնունդ տուած են այն տեսակ դէպքերու, որ բնոյթ ունէին խանգարելու զինուորական կառավարութեան կարգապահութիւնն ու կարևոր ձեռնարկները և սպառնացած են կտրել Օսմանեան բանակին նահանջի գիծը»...*)։

Ահա արդարացումն ջարդարարների, Էնուերի ու Թալէաթի, ինչպէս և բոլոր այն ոճրագործների, որոնց իբր թէ դատելու են նաև այժմ Կ. Պոլսում։

Ապա ուրեմն՝ հայերը եղել են դաւաճան, Օսմանեան բանակի նահանջի գիծը կտրող, եղել են Թիւրք ժողովրդի թշնամին և կը մնան. եթէ հայերին տրուի անկախութիւն, յոյների հետ միացած՝ պիտի ջարդեն Թուրքերին, հայերը այժմ փոքրամասնութիւն են և իրաւունք չունին իրենց երկրի վրայ. նրանց, իբր դաւաճանների, դուրս պիտի քշել երկրից, չպէտք է վերադարձնել կայքն ու գոյքը, «գեաւուրներին» կը ջարդենք, եթէ հա պահանջեն գրաւած հողերը...

Եւ «հասած նամակները կը պատմեն կիրք, ատամներու կրճտումն, թոյն ու դաշոյն»։ Եւ «Իթթիհատական աւանդութիւնները կիշխեն ամեն կողմ», մինչդեռ Օսմանեան կառավարութիւնը շարունակում է մնալ նոյնքան կասկածելի, որքան էր նրա նախընթացը՝ 1909—1910-ին, երբ որոճում էր Ադանայի հրէշաւոր կոտորածը, որպէսզի գոպէր «հայերի աքորժականը» ազատութեան և հաւասարութեան համար։

Այն ժամանակ էլ, այդ 1908-ին և 1909-ին, հայերը գինովութեամբ, արբշիռ՝ դրօշակներ ցնցեցին, կեցցէներ աղաղակեցին, պատրիարք, աքսորուած մի պատրիարք Պոլսեցիների մեծամեծ ցոյցերով—ճիշդ այնպէս, ինչպէս այժմ. այն ժամանակ էլ դատարաններ սարքուեցին՝ դատելու անիծեալ սուլթանի հետեւորդներին, քրիստոնեաներին տանջողներին և հին ռեժիմի արբանեակներին. յետոյ, երբ Ադանայի կոտորածը եղաւ, քննիչ յանձնախումբ ուղարկեցին, քննեցին, դատեցին... և հայերին յանցաւոր դուրս բերելով կախեցին, իսկ մայրաքաղաքում դեռ շարունակում էին ցնծալ, ոգևորուել, համբուրուել և հաւասարութիւնը երգել...

Որքան, յիրաւի, յիշեցնում են այս 1919-ի առաջին ամիսների Թիւրքահայերի արբշիռ ցոյցերն ու կանչերը՝ այն 1908-ի թափօրներն ու ազգականները։ Նոյն ճառերն և ուռուցիկ խօսքերը, նոյն խանդավառութիւնն ու իրարանցումը... Բայց, խեղճին յետոյ՝ Ադանան, Էնուեր, Թալէաթ... և ջարդեր ու ջարդեր...

Երանի իզուր անցնէին «Ճակատամարտի» չափաւորութեան խրատները թէ՝ «չմոռանանք իրականութիւնը» «ժուժկալ կեցուածք» ունենանք, այլև սրատես և «պաղարիւն վերլուծում՝ օրուան անցուդարձերու, միջավայրի հոգեբանութեան և ոյժերի փոխ-յարաբերութեան»։

Այո, մանաւանդ վերջինը, վերջինը։

Զգոյշ և արթուն, Թիւրքահայ եղբայրներ. զգոյշ և արթուն!...

Սակայն... երանի և ես սխալուած լինեմ և Դաշնակիցների արագ ու կտրուկ ձեռնարկութիւնները այնտեղ—Կ. Պոլսում և Փոքր Ասիայում՝ առաջն առնեն նոր վայրագութիւնների և նոր սոսկումների։

Յօդուածս վերջացնելուց առաջ, ուզում եմ թէ մերոնց և թէ Դաշնակիցների ուշադրութեան առաջ դնել «Times» անգլիական յայտնի թերթի, յունուար 24-ի համարի մէջ տպուած մի յօդուածի հետեւեալ պերճախօս կտորը.—

...«Գաւառների մէջ ևս վիճակը շարունակւում է անգոհացուցիչ լինել։ Կոմիտէն (Իթթիհատը) ճգնում էր իր կարողացածը անել, որպէսզի իր անդամներից ջարդարար ամբաստանուածները պատիժից զերծ մնան։ Մամուլը շարունակում է անել այնպիսի հրատարակութիւններ, որոնցից երևում է թէ հայերն են պատասխանատու ջարդերի համար և ջարդերի յանցանքը պատկանում է հայերին։ Սակայն «Ստամբուլ» լրագրի մէջ հրատարակուած 1915, Նոյեմբ. 10-ի Թուականի Ներքին գործերի նախարարութեան ուղարկած մի հեռագիրը, որ զարմանալի զուգադիպութիւնով հրատարակուած է նաև «Անտիխրիստի» № 666-ի մէջ, որ բացայայտ կերպով հաստատում է, թէ Կոմիտէի կառավարութիւնը սիստեմատիք կերպով ծրագրել էր ամբողջ մի ազգի բնաջնջումը։ Շրջաբերական-հեռագիրը պարունակում է տրամադրութիւններ՝ չստորագրուած հայերի կրօնափոխութեան, իրենց տարագրութիւնից յետոյ իսլամների հետ ամուսնացած աղջիկների կամ արդէն ամուսնացած կանանց «ամուսնութեան» և միահեծան կրօնափոխութեան պարագաների մասին։ Կայ նաև մի պայման, որի համաձայն՝ հայերը պէտք է հարիւրին հինգ համեմատութեամբ բնակուեն իրենց յատկացուած իսլամ գիւղերի մէջ։

«Հակառակ սրա նման յայտնութիւնների, մի կարգ ազդեցիկ լրագիրների այն հրատարակութիւնները, որոնցով գրգռում են կրօնական և ցեղային մոլեռանդութիւնը, ինչպէս և այն ամբաստանութիւնը թէ յոյները այրել են Սելանիկը՝ ոչնչացնելու համար տեղական թիւրք և հրէայ բնակչութիւնը—շատ վատ են ազդում որևէ օտարազգի դիտողի վրայ։ Պոլիսը լաւ ճանաչող մի ֆրանսացի բառերը գործածելով՝ կասեմ.

«Այս ժողովուրդը (թիւրքերը) անսպառելի մի մթերք ունի երևակայութեան»։

Պէտք էր և աւելացնել—«Անսպառելի մի մթերք՝ նենգամտութեան»...

Վ. Փափազեան

(Վերջ)

*) Տես այդ մասին իմ յօդուածը «Ժողով. Ձայն» № 35.

*) «Ճակատամարտ», 13 փետրուարի № 80.

Տպարան «Մամուլ»—կապալ. Մ. Եփրիկեան և Ց. Մալխեան։ Լորիս-Մելիքեան փող., № 22.